

NERUDNÉ SUROVINY NITRIANSKEJ STOLICE POHĽADOM MATEJA BELA

Peter CHRASTINA

Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave
Katedra historických vied a stredoeurópskych štúdií
Námestie J. Herdu 2
917 01 Trnava
peter.chrastina@ucm.sk

CHRASTINA, Peter. Non-ferrous raw materials of the Nitra County by Matthias Bel 's view. In *Studia Historica Nitriensia*, 2019, vol. 23, no. 1, pp. 29-42, ISSN 1338-7219, DOI: 10.17846/SHN.2019.23.1.29-42.

Matthias Bel in his work *Notitia Hungariae Novae historico-geographica* offered a contemporary view of the status, importance, response and concrete realities of counties of Hungary within the Habsburg monarchy. The study is historical and geographical research history and environmental issues of non-ferrous raw materials, and their extraction in the Nitra County in the first half of the 18th century. Description of the subject contains text „Other finds“ in § XII. science section (*Membrum primum physicum*) of general parts of *Notitia* of Nitra County in Hungary (1742). The „probe“ into Bel's characteristics of this theme we have realized through critical commentary on contemporary texts supplemented by other sources, respectively literature and information obtained by studying geological maps. Specific findings, we finally compared with the results of field research and their own knowledge of the subject.

Kľúčové slová: Nerudné suroviny; Vedomosti; Nitrianska stolica; Matej Bel;

Keywords: Non-ferrous Raw Materials; Notitia; Nitra County; Mattias Bel;

Úvod

Práca Mateja Bela *Notitia Hungariae Novae historico-geographica* (slov. Historicko-geografické vedomosti o Novom Uhorsku, ďalej *Vedomosti*) predstavuje jedno z kľúčových diel uhorskej (v širšom zmysle slova aj slovenskej) barokovej historiografie. Ako celok alebo v jednotlivých detailoch ponúka aj pohľad na konkrétne reálie stolíc Uhorska v rámci habsburskej monarchie. Toto špecifikum Belovho diela má význam nielen pre humanitnú, resp. historickú a filologickú vedu, ale i pre prírodovedné disciplíny (geografiu, krajinnú ekológiu). Mechanizmus tvorby (dotazníková metóda), pôvod a rôzna kvalita použitej informačnej databázy, ako aj autorove redakčné úpravy podkladov *Vedomostí* limitujú vierohodnosť

uvádzanej faktografie.¹ Napriek tomu boli Belove spisy opakovaně použité, príp. slúžili ako inšpirácia pre iných autorov (napr. v diele banskoštiavnického polyhistora a pedagóga J. Severiniho o dejinách Uhorska).²

Cieľom štúdie je historickogeografický výskum a environmentálne dejiny problematiky nerudných surovín, ich ložísk a ťažby na území Nitrianskej stolice v prvej polovici 18. storočia. Opis danej témy s názvom „Ostatné náleziská“³ figuruje v § XII. ⁴ Všeobecnej časti *Vedomostí Nitrianskej stolice*, v Oddiele I. Prírodopis. Belovu charakteristiku konfrontujem s odbornou a umeleckou literatúrou, staršími mapami a výsledkami terénneho výskumu.

V zmysle vyššie uvedeného cieľa boli koncipované výskumné otázky: Možno na základe Belovho textu z prvej polovice 18. storočia (rámcovo) rekonštruovať výskyt nerudných surovín a kontexty ich ťažby na území Nitrianskej stolice? Zodpovedajú Belom uvedené reálie o problematike súčasnému stavu poznania?

Pracovné predpoklady (poznatkové, teoretické a metodologické) sú obsahom nasledujúcej kapitoly, a preto ich bližšie nešpecifikujem.

Príspevok tvoria štyri časti (vrátane úvodu a záveru). Cieľom druhej kapitoly je priblížiť informačnú databázu a metodiku výskumu. Tretia kapitola je nosná. Venuje sa historickogeografickému výskumu a environmentálnym dejinám problematiky.

Informačná databáza a metodika výskumu

Rešerš literatúry v historickogeografických štúdiách ukazuje, že relevantný výskum Belovho diela sa v prostredí slovenskej historickej vedy rozvíja najmä v ostatnom decéniu, pričom akcentuje prírodopis *Vedomostí Nitrianskej stolice*.⁵

¹ JURÍKOVÁ, Erika. Problémy prekladu a interpretácie Notícií Mateja Bela. In Sambucus 3. Trnava : FF TU, 2008, s. 152-158. Pozri tiež JURÍKOVÁ, Erika. Matthias Bel and Trnava : An Analysis of Latin Written Sources. In Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae, 2009, Vol. 49, No. 2, pp. 241-248; JURÍKOVÁ, Erika. Působení Rehole kazatel'ov a panien svätého Dominika v Trnave podľa Notície Mateja Bela v konfrontácii s historickou skutočnosťou. In Sambucus. Trnava : FF TU, 2005, s. 101-103, 111-112; TIBENSKÝ, Ján. O práci, koncepcii, štruktúre a osudoch Belových Notícií. In TIBENSKÝ, Ján (ed.). Matej Bel: doba, život, dielo. Bratislava : VEDA, 1984, s. 219, 221; RÁCOVÁ, Katarína. Vodné toky Nitrianskej stolice v Belových Vedomostiach. In Studia Historica Nitriensia, 2017, roč. 21, č. 1, s. 191-197.

² SEVERINI, Joannis. Conspectus historiae Hungariae in usus praesertim juventutis adornatae. Pars prior. Posonium : Patzko, 1775.

³ Text obsahuje aj opis jaskyne Čertova pec pri Radošine, ktorý v tomto príspevku neskúmam.

⁴ Prvý odsek (stať) daného paragrafu „Náleziská kovových rúd“ sa venuje najmä otázke výskytu a ťažby galenitu pri Čavoji. Bližšie CHRASTINA, Peter – RÁCOVÁ, Katarína – ŠIMŮNEK, Robert. Ore minerals of the Nitra County according to Notitia Hungariae historico-geographica by Matthias Bel. In Revüšta Transilvania, 2017, Vol. 11, No. 4-5, pp. 118-126.

⁵ Bližšie napr. RÁCOVÁ, Katarína – CHRASTINA, Peter. Myjava and Chvojnica in the Notitia of the Nitra County (historical geographical analysis and interpretation). In Revüšta Transilvania, 2014, Vol. 8, No. 5-6, pp. 41-50; CHRASTINA, Peter – RÁCOVÁ, Katarína – BRŮNA, Vladimír. Bridges over the Váh River in the territory of the Nitra County in the first half of 18th century (according to Notitia Hungariae historico-geographica by Matthias Bel). In Revüšta Transilvania, 2015, Vol. 9, No. 6-7, pp. 79-86; CHRASTINA, Peter – RÁCOVÁ, Katarína. Mosty na území Nitrianskej stolice v prvej polovici 18. storočia podľa Notícií Mateja Bela (historicko-geografický prístup). In Studia Historica Nitriensia 2015, roč. 19, č. 1, s. 20-36.

MEMBRVM I. PHYSICVM.

305

ficolor, & male detoris curtisque cornubus, inficetum; fructuosum tamen, & cum labori agresti tolerandum, tum fundendo etiam iselli, & cogendo butyro, idoneum. Causam rei, alibi dedimus. Quæ hæc fere est; quod montanum pecus herbis, fœcoque vescatur teneriore, quam campestris illud, cureturque etiam impensius. Eadem, & cynorum ratio est. Maxime familiares montibus Nitriensium, oves sunt, minores ille, Hungaris *Bohemica* dictæ. Quas, quæ diligentia alant, non adinet recensere, cum id in reliquis huius tractus Comitatus, cum cura iam fecerimus. Quæ montes, in nemora subsident, pecus generosius esse incipit, neque tamen *Hungarico* illi super. Infra *Nitriam*, campestribus, circa *Ufuarium*, locis, felicitior pecoris prouentus est. Nimirum, tota ea regio, *Jatton* præcipue, *Escherháziarum* Comitum prædium, pingui gramine lætatur, etque amentorum non minus patiens, quam campestris *Hungaria*. Quia enim, superioribus bellis, æger *Ufuarina* circumfusus, longe lateque euasatus fuit, quidquid illi vicorum erat, in solitudines abiit. Quas noster *prædia* vocant, eo quod, heris, ad quos pertinent, prædiorum vices præstent, eo vique, dum nouis coloniis insistantur. Itaque, desolata, ad eum modum, regio, pascuis redditu est opportuna. Hic vero, non domesticum modo pecus, sed mercatorum etiam, & quod, partim in *Morauiam*, partim in *Viennam* propellitur, signari solet. Quidquid enim *Pesfienfis*, *Tyrnauensis*, & vicinarum vrbiū, lanii, in mercatibus *Vacsoviensis*, *Pesfienfis*, atque *Szegediensis*, pecoris coemere, illuc compellitur, abigendum, ubi id mercatum rationes suaserint, tametsi, iam pascuis ager, ætior esse incipiat, quod vici passim constituuntur, quorum territoria multum demunt ex illa opportunitate: hoc vero, an sit cum publici quæstus utilitate coniunctum, alii disceptant.

§. XII.

Reliquæ, provincie *Nitriensis*, commoditates, modici, aut nullius fere sunt prouentus. Huc equidem venas metallicas retulerim, passim notatas, sed hucusque, aut neglectas, aut cultas remissius. Ad vicum *Gawoy*, operas huiusmodi, ante complures annos, inchoauere, qui eius agro potiuntur. Mons est editissimus, quæ ædis cuniculis, atque depressis puteis, caubant, ob mineras auri argentique. Has, ubi in officinis, quibus *Hunry* nomen, perpurgaure, qui sunt operis destinati, ad vrbes montanas deuehebant, liquandas illic, & in monetam prouocandas; at quo redditu, non habeo dicere. Si prouerbio *Gawoyensium* fides adhibenda sit, oportet omnino montem laudatum, auri argentique diutem esse. Aiunt enim, sepe lapidem, in bouem, loco pellendum, isctum, preti maioris esse, quam iumentum, cui impactus est. Quidquid eius sit, *Gawoyensium* certe opere hæc, quod non reddebant impensas, desertæ sunt. Illud negari haud potest, reperia aliquando esse auri *ovis* virgulta, etiam extra fines *Gawoyensium*.
TOM. IV. Qq

306

COMITATVS NITRIENSIS PARS GENERALIS.

sum, in agro *Kogelensis*. Nempæ, anserinos pullos, extra vicum, ancillula, ex more pascetur. Quas dum garritu lasciuientes, solito longius, per nemoris gramina fœlatur, in culmum incidit, micantem eum, atque e saxi rimula pullulantem. Ignara, quid esset rei, culmum euellit, & ad herum suum, vici *Parochum*, deferit. Ille, vti erat chymix gnarus, locum velligat sollicitissime, neque tamen, ob puellulæ incuriositatem, amplius reperi: aurum interea, igni exploratum, puritatis, quasi multa arte excoctum esset, prorsus eximie fuit, ac pene incomparabilis. Esti autem, ex natiui huius auri fructibus, non semper argui potest, diuites illic venas, ubi succrescunt, latere; est enim id fallax oppido indicium; sicut hoc, ad collem *Vetustellensem*, aureis satis famulosum, (*h.*) docuimus: tamen, non omne prorsus, locis huiusmodi, metallorum feminium, sittem halitus, iis concipiendis idoneos, temere negaueris. Ad fossilia cetera, *cretam*, & *rubricam* referimus. Quorum magna copia ad vicum *Banks*, thermis *Pesfienfis*, aduersa *Pagi* ripa oppositum, erui solet. Illic, & lapidina est, egregie redditus: probantur enim, lapides hic caeli architecti. Sunt, & in agro *Sobotisthensi* venæ *cretæ*, in profundis collium hiatis, eo itinere, quod ex oppido, ad arcem *Strenens* deducit. Neque dememinisse deest, insignis antri, quod in monte, thermis *Pesfienfis*, & vico *Radssin*, interposito, pone viam, aperitur. Insignis eius est capacitas: quippe quæ, XXIV. passus in longitudinem, ætius paulo in latitudinem, protendatur. Concameratio ita facta est, vt cellarium referat, sed adparente tamen naturæ opificio. Solet quandoque, aurigarum esse diuersorium, si eos illa regione, aut nox deprehenderit, aut imber. Certe, gregem CCCC. ouium, commodissime capit. Vulgus, *Gertová Pecz*, seu *sumam diaboli*, ob rei qualemcumque similitudinem, adpellat. Atque hæc, de opportunitatibus Comitatus *Nitriensis*, dicenda erant.

MEMBRVM POSTERIVS
POLITICVM.

DE

INCOLIS, MAGISTRATIBVS, DOMINIIS ET FAMILIIS,
Comitatus Nitriensis.

SYNOPSIS.

Incole Comitatus Nitriensis:	Icolarum occupationes: montani, ouilia curant: & rem frumentariam: campestres, quid occipiant, quæque fructu.	§. I.	§. III.
Hungari: Slani: Germani.		§. II.	Opi.
Nationum singularium mores:			
Hungarorum: Slauorum: Germanorum.			

6.) Tomo Operis II. p. 379. seq.

Obr. 1. Text o nerudných surovinách (zvýraznený podčiarknutím) v stati „Ostatné náleziská“.

Zdroj: http://oldbooks.savba.sk/digi/Lyc_B_VIII_33_IV/LKB_LYC_B_VIII_FOL_2ZZI/SK/1_1_LYC_B_VIII_FOL_2ZZIN00305-306P.htm.

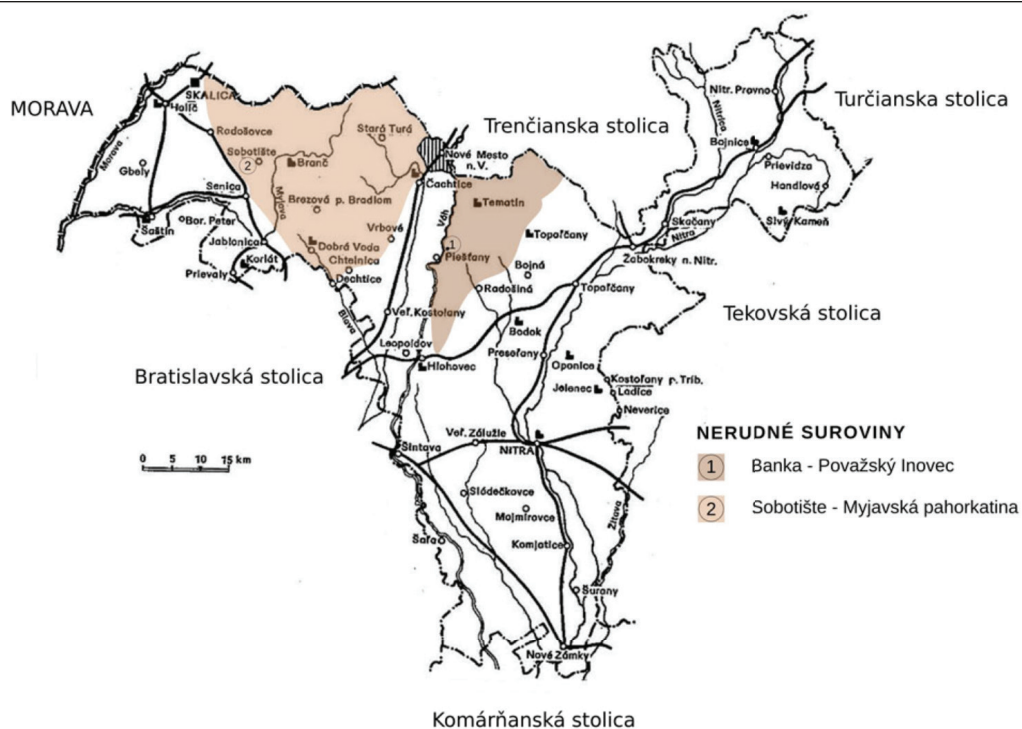
Súvisí to zrejme s interdisciplinárnym charakterom Belovho diela, ako aj s nutnosťou práce s latinským textom originálu (resp. jeho slovenským prekladom).

Informačná databáza štúdie bola rôznorodá. Východiskom bol slovenský preklad state „Ostatné náleziská“ v § XII. *Vedomostí Nitrianskej stolice* (obr. 1)⁶, ktorý realizovala doc. Mgr. E. Juríková, PhD., z Katedry klasických jazykov FF TU v Trnave. M. Bel tu popisuje výskyt, ťažbu a niektoré vlastnosti nerudných surovín na území Banky a Sobotišt'a (obr. 2). Téma a jej špecifiká ovplyvnili výber literatúry a kartografických prameňov, ktoré som použil pri analýze a interpretácii dobového textu.

Tieto tituly umožnili čerpať informácie o nerudných surovinách, ich petrografii a využití v (historickej) architektúre a stavebníctve. Išlo o odbornú literatúru⁷,

⁶ BEL, Matthiae. COMITATUS NITRIENSIS, PARS GENERALIS, MEMBRUM PRIUS PHYSICUM, de situ, natura, opportunitatibus Comitatus Nitriensis, § XII. Dostupné na internete: http://oldbooks.savba.sk/digi/Lyc_B_VIII_33_IV/LKB_LYC_B_VIII_FOL_2ZZI/SK/1_1_LYC_B_VIII_FOL_2ZZIN00306P.htm.

⁷ ANDRUSOV, Dimitrij. Geologický výskum keramických a sklárskych surovín na Slovensku. In Chemické Zvesti, 1949, roč. 3, č. 3, s. 224-234; PIVKO, Daniel. Stavebné a dekoračné kamene stredovekých kostolov a kláštorov v Bratislave. In Forum Urbes Medii Aevi VII/1-2. Kláštory

Obr. 2. Výskyt nerudných surovín na území Nitrianskej stolice podľa M. Bela.

Zdroj: ŽUDEL, Juraj. *Stolice na Slovensku. Bratislava : Obzor, 1984, s. 80 (upravili Trojan, J. – Chrastina, P.).*

internetové zdroje⁸, geologické mapy⁹ a ich vysvetlivky¹⁰. Podnetné údaje o skúmanej problematike možno získať z dobovej poézie¹¹ a starších prác vedecko-populárneho žánru.¹²

ve stredovekých mestech strední Evropy. Archeologické výzkumy na památkových objektech. Brno : ARCHAIA, 2008, s. 174-185; PIVKO, Daniel. Významné horniny používané ako opracované kamene v historických pamiatkach Slovenska. In *Mineralia Slovaca* 42, 2010, s. 241-248; STA-CHA, Eugen. Geologické a ťažobné pomery československých aktívnych hliniek. In *Chemické Zvesti*, 1954, roč. 8, č. 32, s. 499-508.

⁸ LEHUTA, Juraj. Prehľad geologických a geomorfologických pomerov širšieho okolia Piešťan. Dostupné na internete: <<http://people.wilbury.sk/wochter/geo/index.html>>.

⁹ IVANIČKA, Ján – HAVRILA, Milan – KOHÚT, Milan et al. Regionálne geologické mapy Slovenska 1 : 50 000. Geologická mapa Považského Inovca a JV časti Trenčianskej kotliny. Bratislava : ŠGÚDŠ, 2007; POTFAJ, Michal – TEŤÁK, František et al. Regionálne geologické mapy Slovenska 1 : 50 000. Geologická mapa Bielych Karpát (južná časť) a Myjavskej pahorkatiny. Bratislava : ŠGÚDŠ, 2014.

¹⁰ IVANIČKA, Ján – KOHÚT, Milan (eds.). Vysvetlivky ku geologickej mape Považského Inovca a JV časti Trenčianskej kotliny 1 : 50 000. Bratislava : ŠGÚDŠ, 2011, 389 s.; TEŤÁK, František – POTFAJ, Michal. Vysvetlivky ku geologickej mape Bielych Karpát (južná časť) a Myjavskej pahorkatiny 1 : 50 000. Bratislava : ŠGÚDŠ, 2015. 314 s.

¹¹ TRAJAN, Adam. Chválospev na piešťanské kúpele z roku 1642. [Preklad:] Beniák, Valentín. Piešťany : Riaditeľstvo Štátnych kúpeľov, 1942. 36 s.; TRAJAN-BENEŠOVSKÝ, Adam. Uzdravujúce piešťanské kúpele. In *Zlatý fond denníka SME*, 2010. Dostupné na internete: <http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1395/Trajan-Benesovsky_Uzdravujuce-piestanske-kupele/4>.

¹² MARSCHALL, Martin F. Die Heilquellen von Pösteny in Ungarn. Ofen: Gyurián und Bagó, 1838. 92 p.; BROWN, Eduard. Cesta z Komárna do banských miest v Uhorsku a odtiaľ do Viedne. [Pre-

Výskyt a polohu montánných prvkov/štruktúr v skúmanom území som verifikoval pomocou aplikácie Staré banské diela a banské diela na mapovom portáli ŠGÚDŠ (registre Geofondu)¹³, máp z obdobia 1. vojenského mapovania (1782/84)¹⁴ a Hanrichovej mapy okolia piešťanských kúpeľov (1745).¹⁵

Pri práci s textom danej pasáže v § XII. boli uplatnené štandardné postupy historickogeografického výskumu (heuristika, kritický rozbor informačnej databázy, komparácia a interpretácia). Tematický záber použitých zdrojov priniesol výsledky heterogénnej povahy. Nevyhnutnosťou bolo ich priebežné hodnotenie v súvislostiach príslušnej pramennej kritiky. Ozrejenie niektorých problémov umožnili výsledky polostacionárneho terénneho výskumu (metóda pozorovania). Ten sa zamerával na identifikáciu reliktov starých banských diel. Ako východiskový prameň slúžili staré mapy. Podľa kartografických podkladov a internetovej aplikácie na mapovom portáli ŠGÚDŠ som v teréne vyhľadal, identifikoval a fotograficky zdokumentoval staré banské diela a odkrývy hornín.

Rámcová litogeografia vybraných pohorí Nitrianskej stolice (s dôrazom na nerudné suroviny v diele M. Bela)

Záznamy M. Bela odrážajú dobový pohľad na jeden zo segmentov prírodnej štruktúry krajiny Nitrianskej stolice. Autor neuvádza krajinné celky (pohoria), na území ktorých dochádzalo v prvej polovici 18. storočia k exploatácii nerudných surovín. Tento v súčasnosti obvyklý prístup nahradil mikropohľadom podľa jednotlivých sídiel alebo komunikačných línii.

Časť hornín, ktoré budujú západné svahy Inoveckého predhoria (krajinný oddiel Považského Inovca) na území Banky, sa využívala ako stavebné suroviny. V kontexte skúmanej problematiky majú význam kremenné pieskovce a kaolinické íly piešťanských vrstiev. Drobné až hrubozrnné kaolinické kremenné pieskovce sú pestro sfarbené. Na odkryvoch na severo-severozápadnom úpätí Rádiového vrška alebo tiež Červenej veže (270 m n. m.) som pozoroval fialové, červenkasté, žltkasté, ružové i sivomodré odtiene týchto hornín (obr. 3). Miestne pieskovce mali od stredoveku význam ako stavebný a sochársky kameň.¹⁶ Dnes sa z nich získavajú sklárske piesky.¹⁷

Kaolinické íly (farbiaca hlinka) sa vyskytujú spoločne s pieskovcami.¹⁸ Na povrch sa dostávajú na úpätiach Rádiového vrška/Červenej veže (270 m n. m.). Ich vznik je spojený s hydrotermálnou premenou ílových minerálov (illitu a montmorilonitu), ktorú vyvolala činnosť piešťanských termálnych vôd. Polohy kaoli-

klad:] Škorupová, Anna. [Úvodná štúdia:] Vozár, Jozef. Martin : Osveta, 1980. 52 s.; TORKOS, Ján. J. Náčrty o piešťanských kúpeľoch. [Preklad:] Jantausch, Pavel. Trnava : SSV, 1937. 47 s.

¹³ Staré banské diela a banské diela. Dostupné na internete: <<http://mapserver.geology.sk/sbd/>>.

¹⁴ 1st Military Survey, Section No. 7-2, 11-6. Vienna : Austrian state archive, Military archive, 1782/84.

¹⁵ HANRICH, Martin. Delineatio Territorii Thermae Postyenienses, Anno 1745 M. Feb./Mapa okolia piešťanských kúpeľov, 1745. cca 1 : 2 880. Balneologické múzeum Piešťany, Balneohistória – B2, inv. č. B2-35.

¹⁶ PIVKO, Významné, ref. 7, s. 243.

¹⁷ ANDRUSOV, ref. 7, s. 232.

¹⁸ IVANIČKA – HAVRILA – KOHÚT et al., ref. 9; IVANIČKA – KOHÚT (eds.), ref. 10, s. 206.

Obr. 3. Odkryv kaolinických kremenných pieskovcov – vľavo, vpravo detail (piesčanské vrstvy, Banka).
Foto: P. Chrastina (XII/2018).

Obr. 4. Odkryv pestrých kaolinických ílov s pieskovcami v nadloží (piesčanské vrstvy, Banka).
Foto: P. Chrastina (IX/2016).

nických ílov sú spravidla svetlosivé až žltkavé, po vyschnutí biele. Na odkryvoch však možno pozorovať aj odtiene hnedej, bordovej, fialovej a zelenkastej (obr. 4). Pestré sfarbenie ílov spôsobila oxidácia a rozpad sulfidov (hlavne pyritu) i migrácia prvkov.¹⁹

Priestor Sobotišťa v Myjavskej pahorkatine je z hľadiska pestrosti ložísk nerastných surovín chudobný.²⁰ V lome Podbranč-Majeríčky sa ťažia sivé, hnedasté a ružovkavé vápence kysuckej série bradlového pásma. Na území Podbranča sa nachádza aj niekoľko starších kameňolomov na zlepenice a pieskovce tmavosivej až modrastej farby.²¹

Východne od Sobotišťa sa vyskytujú drobnozrnné sivé až hnedasté neogénne zlepenice. Hornina je málo stmelená, rozpadavá a možno ju kopať ručne.²²

¹⁹ LEHUTA, ref. 8.

²⁰ POTFAJ – TEŤÁK et al., ref. 9.

²¹ TEŤÁK – POTFAJ, ref. 10, s. 225, 230.

²² TEŤÁK – POTFAJ, ref. 10, s. 234, 237.

Nerudné suroviny Nitrianskej stolice pohľadom M. Bela

Východiskom štúdie a interpretácie problematiky je stať „Ostatné náleziská“ v § XII., v ktorej M. Bel uvádza:

„Čo sa týka ďalšej ťažby, spomenieme bielu a červenú hlinku. Jej veľké množstvo sa ťaží pri dedine Banka, ktorá leží na protihlhom brehu Váhu oproti Piešťanským kúpeľom. Nachádza sa tam aj veľmi výnosný kameňolom a architekti vychvaľujú miestny kameň až do neba. Aj v chotári Sobotišťa sú žily bielej hlíny, ťahajúce sa v hĺbkach kopcov na trase, ktorá vedie z mestečka k hradu Branč.“

Zrejme najväčší význam mala spomedzi nerudných surovín ťažba „bielej a červenej hlínky“. Preto ju autor spomína hneď na začiatku state. Pestrofarebné kaolinické íly sa vyskytujú na severozápadnom a severo-severozápadnom úpätí Rádiového vrška/Červenej veže (270 m n. m.), čiže „... pri dedine Banka²³, ktorá leží na protihlhom brehu Váhu, oproti Piešťanským kúpeľom“. K lokácii ložiska sa vyjadril Belov súčasník J. J. Torkos: „... najbližší vrch pri kúpeľoch pri Banke je celý kriedový.“²⁴

Tieto horniny sú spravidla svetlosivé až žltkasté, po vysušení „biele“. Časté sú i pestré polohy s vrstvami sivej, fialovej, žltkastej alebo tyrkysovej farby (pozri obr. 4). Niektoré farebné variety týchto hornín však nemajú dostatočné farbiace vlastnosti. Podľa M. F. Marschalla „... kusy fialovej farby... ešte púšťajú farbu až po tmavočervenú rudku..., ktorá už farbu nepúšťa“²⁵. Toto tvrdenie podporil aj experiment s omazmi bančianskych hliniek. Belova „červená hlinka“ je v skutočnosti fialová až bordová, čo však autor (zrejme) nevedel. Červený odtieň majú iba miestne kaolinické pieskovce, z ktorých sa po namočení do vody uvoľňuje červenkastý (hrdzavočervený) roztok s minimálnou farbiacou schopnosťou. Predpokladám, že červená farba kaolinických ílov sa do textu skúmanej pasáže dostala prevzatím zo staršieho vzoru (z básne A. Trajana-Benešovského?)²⁶ alebo omylom. Je zaujímavé, že na rozdiel od Torkosa Bel neuviedol ďalšie odtiene hliniek, ktoré sa na ložisku vyskytujú, napr. okrová, zelená, resp. tyrkysová, čierna (obr. 5). V stati o nerudných surovinách z Banky absentuje aj informácia o využívaní kaolinických ílov ako interiérových náterových hmôt: „... okolití obyvatelia používajú kriedovú hlinu na vymazávanie a skrášľovanie príbytkov.“²⁷

„Veľké množstvo“ farbiacich hliniek sa na území Banky získavalo minimálne od 17. storočia, keď o nich písal A. Trajan-Benešovský (1642).²⁸ Ťažba tu zaisťte pokračovala aj v čase zberu informačnej databázy k Vedomostiam Nitrianskej stolice. Na výreze mapy M. Hanricha z roku 1745²⁹ totiž vidno umelý odkryv

²³ Názov obce podľa M. Bela súvisí s exploataciou kaolinických ílov: „Hovoria, že dedina kedysi dostala meno podľa príjmu z červeného minerálu, ktorý tu ťažia. Banka totiž u Slovákov označuje zdrobneným slovom baňu.“ BEL, Matthiae. COMITATUS NITRIENSIS, PARS SPECIALIS, MEMBRUM IV., SEC. II., De vicis processus Ujhelyensis. Dostupné na internete: <<http://digitalna.kniznica.info/zoom/68242/view?page=520&p=separate&tool=info&view=0,0,3747,5772>>.

²⁴ TORKOS, ref. 12, s. 27.

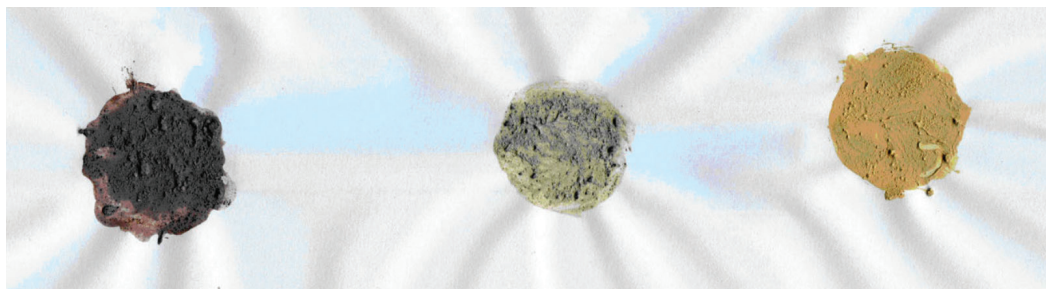
²⁵ MARSCHALL, ref. 12, s. 40.

²⁶ TRAJAN-BENEŠOVSKÝ, ref. 11: „V blízkosti ťaží sa hlinka, ktorá má rozličné farby, jej žily v zemi sú červené, žlté, biele.“

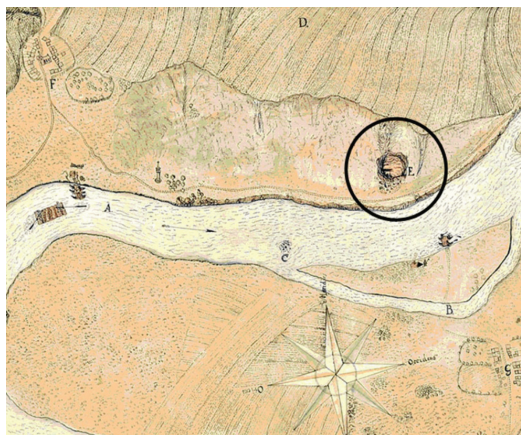
²⁷ TORKOS, ref. 12, s. 27.

²⁸ TRAJAN-BENEŠOVSKÝ, ref. 11.

²⁹ HANRICH, ref. 15.

Obr. 5. Omazy kaolinických ílov z Banky. Vľavo bordová (alias „červená“) hlinka.
(Foto: P. Chrastina)

Obr. 6. Odkryv farbiacich hliniek (E, v krúžku) pri Banke (F) na výreze Hanrichovej mapy z roku 1745.

Zdroj: HANRICH, ref. 15 – upravil
P. Chrastina.

na povrchové dobývanie hliniek. Nachádzal sa v lokalite Štepnica³⁰ na západnom svahu Rádiového vrška (270 m n. m.), a to oproti kompe, ktorá premávala medzi riečnym ostrovom (sihoťou) pri kúpeľnej osade Teplice a Červenou vežou (obr. 6).

V 20. storočí sa exploataciou hliniek zaoberalo viacero podnikavcov. Kopali ju ručne na povrchu, zväčša bez povolenia, a rozvážali vozmi do najbližšieho okolia. Neskôr (1937 až 1951) tu pôsobil V. Wágner, ktorý okrem povrchových dobývok využíval aj ťažbu v malých štôlnach. Ťažba kaolinických ílov s technickým názvom „maliarska hlinka“ pokračovala s rôznou intenzitou do konca roku 1966. Po závale

v štôlni III bane Mier boli všetky práce ukončené a viac ich neobnovili (obr. 7).³¹

Obr. 7. Vchod do bane Mier (vľavo), v ktorej sa ťažili maliarske hlinky. Vpravo interiér štôlne III.
Foto: P. Chrastina (IX/2016).

³⁰ VRÁBEL, Viktor. Kronika obce Banka (online). Banka : OcÚ, 2015, s. 59. Dostupné na internete: <http://issuu.com/obecbanka/docs/kronika_obce_banka>.

³¹ LEHUTA, ref. 8; Polohu tohto banského diela ukazuje aplikácia Staré, ref. 13. Dostupné na internete: <<http://apl.geofond.sk/geofond/sbd/>>.

Na území Banky sa okrem kaolinických ílov ťažili aj pestrofarebné kaolinické kremenné pieskovce (obr. 3). Autor *Vedomostí Nitrianskej stolice* vyzdvihuje kvalitu horniny i ekonomický efekt ťažby: „*Nachádza sa tam aj veľmi výnosný kameňolom a architekti vychvaľujú miestny kameň až do neba.*“ „*Kameňolom*“ tvoril pás s odkrytými vrstvami pieskovcov na severozápadnom až severo-severozápadnom úpätí Rádiového vrška (pozri obr. 6). Podľa neskorších správ (z roku 1876) tento lom „*siahal od dediny až po prievoz*“³². Prvotné obnaženie polôh pieskovcov a ílovcov na dolných úsekoch svahov Červenej veže pravdepodobne súvisí s laterálnou (bočnou) eróziou Váhu.³³ Exploatacia horniny sa preto orientovala na tieto ľahko dostupné zdroje kameňa. Je zaujímavé, že E. Brown v cestopise z roku 1685 spomína iba „*kameňolom blízko kúpeľa s niekoľkými žilami kriedy [farbiacej hlinky?]*“³⁴. V súlade s realitou ďalej uvádza: „*... hornina má všetky farby okrem zelenej a tie sú tak jemne miešané, že sa im nevyrovná ani maľba alebo mramorovaný papier.*“³⁴ J. J. Torkos v tejto súvislosti dodáva: „*... na rozličných týchto farbách, najmä v starých kameňolomoch, sa oči príjemne kochajú, lebo červená, biela, žltá, fialková a sivá farba tak sú smiešané, že človekovi sa pozdáva, akoby videl brúsený mramor alebo maľovku.*“³⁵

V 19. a 20. storočí je doložené dobývanie pieskovca v kameňolomoch nad dedinou (*Kavadín* pri Bacchus vile, *Na Chraste* pod Dubčekom, *Salášek*), známy bol aj *Rimplerov lom* v lokalite *Štepnica*.³⁶ Či však boli tieto zdroje ťažené už skôr, nevedno.

„*Piešťanský pieskovec*“ mal význam pri budovaní významnejších objektov, svetských a sakrálnych stavieb³⁷ alebo ho použili na výrobu architektonických článkov a plastík.³⁸ Analogické informácie možno identifikovať v strofe básne A. Trajana-Benešovského³⁹ alebo v urbári Banky z roku 1661.⁴⁰

Belova charakteristika zdrojov nerudných surovín „*v okolí Sobotišťa*“ na západnom okraji Myjavskej pahorkatiny je strohá. Nepriamo odráža malú horninovú rozmanitosť tunajších ložísk, ktorá limitovala ich využitie človekom.

³² KLČO, Marián – KRUPA, Vladimír. *História Banky I. Od praveku do roku 1918*. Banka : Obecný úrad, 2004, s. 48.

³³ Bližšie MAZÚROVÁ, Valéria. Príspevok k poznaniu vývoja doliny stredného Váhu v kvartéri. In *Geografický časopis*, 1972, roč. 24, č. 1, s. 35.

³⁴ BROWN, ref. 12, s. 35-36.

³⁵ TORKOS, ref. 12, s. 27.

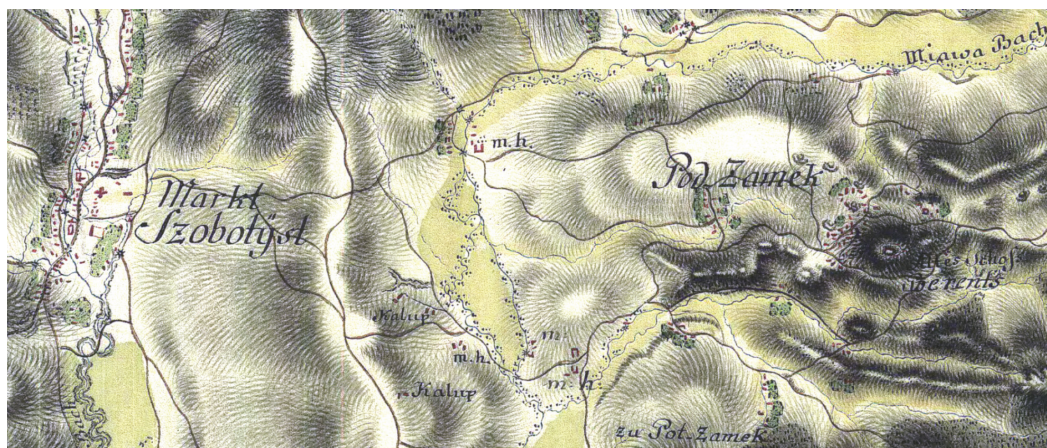
³⁶ VRÁBEL, ref. 30, s. 59, 78-79.

³⁷ Petrografické analýzy potvrdili výskyt tunajších hornín v murive kláštorného Kostola sv. Jozefa na Zobore pri Nitre, ktorý v 11. až 15. storočí patrila benediktínom. Neskôr, v 17. storočí, sa rovnaká hornina používala pri stavebných prácach na vtedajšom kamaldulskom kláštore. Bližšie: KLČO – KRUPA, ref. 33, s. 33; ŠIMONEK, Michal. *Zoborský kláštor – aktuálne informácie a novinky*. In *Nitralive : Správy* (6. 5. 2016). Dostupné na internete: <<http://www.nitralive.sk/spravy/49427-zoborsky-klaster-aktualne-informacie-a-novinky>>.

³⁸ PIVKO, Stavebné, ref. 7, s. 181; Významné, ref. 7, s. 243.

³⁹ TRAJAN-BENEŠOVSKÝ, ref. 11: „*Je tu aj výborný kameň (príroda naň je dosť štedrá), vinie sa na povrch zo zemských hĺbok v žilách. Kamenár okreše pekne kus skaly z blízkeho lomu; vlohy má, nadanie opravdu veľmi veľké. Postupne kladivom čistí ho, otlka, vyrovnáva snaživou, zručnou a obratnou svojou rukou. Na rôzne účely vhodný je, vozia ho do iných krajov, vraj taký kameň sa v Uhorsku zriedka nájde.*“ Pozri tiež TRAJAN, ref. 11, s. 21.

⁴⁰ KLČO – KRUPA, ref. 32, s. 33: „*... sú tam tiež kameňolomy pri rieke Váhu, z ktorých odvádzajú tí, čo ich využívajú a z nich ťažia, každoročne zemepánovi 70 denárov.*“

Obr. 8. Cestná sieť medzi Sobotišťom (Markt Szobotyst, vľavo) a hradom Branč (Altes Schloß Berents, vpravo) na mapovom výreze z r. 1782/84. Zdroj: 1st Military Survey, No. 7-2, ref. 14.

Autor spomína „žily bielej hlíny“ medzi Sobotišťom a hradom Branč. Vysvetlenie obsahu tejto pasáže sťažuje i nejasná lokalizácia ložísk („na... trase... z mestečka k hradu...“). Podľa mapy z obdobia prvého vojenského mapovania (1782/84) totiž zo Sobotišťa k hradu Branč viedli dve cesty, ktoré sa za mostami cez rieku Myjavu rozdeľovali na niekoľko komunikácií nižšieho rádu (obr. 8). Na vyjadrenie počtu ložísk použil M. Bel plurál („žily... ťahajúce sa v hĺbinách kopcov...“). Na základe toho usudzujem, že v čase tvorby *Vedomostí Nitrianskej stolice* bolo pozdĺž cesty „... z mestečka k hradu“ niekoľko (menších?) kameňolomov.

Belovmu opisu bielej (alebo skôr bledej?) sypkej horniny (?), „bielej hlíny“, najviac zodpovedajú drobnozrnné sivé až hnedasté neogénne zlepenice. Vyskytujú sa východne od Sobotišťa⁴¹, kde ich ťažili v menšom kameňolome, čiže „... v hĺbinách kopcov“. Polohy („žily“) zlepenčov sa dajú ľahko kopáť ručne lopatou. Miestnemu obyvateľstvu slúžili ako stavebná surovina⁴², pretože nahrádzali deficitný štrk a piesok, ktoré sa v alúviách Teplice a Myjavy spravidla vyskytujú s prímiesou hĺn a ílov.⁴³

Záver

Cieľom štúdie bol historickogeografický výskum a environmentálne dejiny problematiky nerudných surovín, ich ložísk a ťažby na území Nitrianskej stolice v prvej polovici 18. storočia. Opis danej témy figuruje v stati „Ostatné náleziská“ § XII. Všeobecnej časti *Vedomostí Nitrianskej stolice*, Oddiele I. Prírodopis.

V zmysle vyššie uvedeného cieľa boli koncipované výskumné otázky, ku ktorým uvádzam nasledujúce stanoviská:

1. Environmentálne dejiny problematiky, resp. rámcovú rekonštrukciu ložísk nerudných surovín a určenie ich polohy vrátane kontextov ťažby a využívania konkrétnych hornín na území Nitrianskej stolice nemožno

⁴¹ POTFAJ – TEŤÁK, ref. 9.

⁴² TEŤÁK – POTFAJ, ref. 10, s. 234, 237.

⁴³ TEŤÁK – POTFAJ, ref. 10, s. 179.

rekonštruovať iba na základe Belovho opisu. Autor svoj výklad o problematike a jej ďalších kontextoch podáva z pohľadu encyklopedistu, polyhistora. Aj preto sú vybrané charakteristiky často komentované „voľnejšie“, bez ďalšieho objasnenia. M. Bel na podporu svojich tvrdení používa tvrdenia, ktoré mu boli známe alebo ich mal k dispozícii zo svojej informačnej databázy. V záujme spoľahlivého vysvetlenia dobového textu je preto nevyhnutná jeho komparácia s odbornou literatúrou a kartografickými prameňmi. Detaily dobového opisu krajiny, konkrétne súvislosti, javy alebo historické skutočnosti je vhodné overiť aj prostredníctvom terénneho výskumu.

2. Belom uvedené reálie o pestrofarebných kaolinických ílovcoch a pieskovcoch z Banky na úpätí Inoveckého predhoria rámcovo zodpovedajú súčasnému stavu poznania. Napriek niektorým pochybeniam je ich deskripcia až prekvapujúco presná. Podarilo sa mu napr. verne a (viac-menej) v súlade s realitou opísať využitie „piešťanských pieskovcov“ vrátane kontextov ich výskytu v krajine. Informácia o červenom odtieni „bančianskych hliniek“ sa do textu skúmanej pasáže dostala prevzatím zo staršieho vzoru (z básne A. Trajana-Benešovského?), z ľudovej tradície alebo omylom (zámena s pestrofarebnými pieskovcami?).

S predchádzajúcimi tvrdeniami kontrastuje menej spoľahlivá charakteristika nerudných surovín v oblasti medzi Sobotišťom a hradom Branč v Myjavskej pahorkatine. Konkrétne horniny (pravdepodobne zlepenice), ich výskyt (a ťažbu) lokalizuje iba rámcovo.

Výskum problematiky nepovažujeme za ukončený. Možnosti jeho pokračovania ponúkajú ďalšie sekcie (paragrafy) prírodovedného oddielu všeobecnej časti *Vedomostí Nitrianskej stolice*.

Okrem základného (historickogeografického) výskumu možno dosiahnuté výsledky využiť napr. pri popularizácii historickej vedy, výučbe regionálnych dejín alebo pri posilňovaní identity obyvateľstva žijúceho na území bývalej Nitrianskej stolice.⁴⁴ Vybrané časti analýz a interpretácií Belovho opisu prírodných, historických a spoločenských javov a reálií možno taktiež zohľadniť v environmentálnom plánovaní alebo pri konkrétnych rozhodovacích procesoch vo verejnej správe.

Štúdia je súčasťou riešenia projektu

GAP410/12/G113 (*Výzkumné centrum historické geografie*), podporovaného Grantovou agentúrou České republiky a projektu 1/0236/18 (*Environmentálne aspekty životného prostredia vybraných banských lokalít na Slovensku v stredoveku a začiatkom novoveku*), podporovaného grantovou agentúrou VEGA.

⁴⁴ LENOVSKEÝ, Ladislav. Identity as an instrument for interpreting the socio-cultural reality. In *European Journal of Science and Theology*, 2015, Vol. 11, No. 5, pp. 171-184; LENOVSKEÝ, Ladislav. Piešťany – Multicultural space [Piešťany – multikultúrny priestor]. In *Český lid*, 2009, Vol. 96, No. 4, pp. 339-358; LENOVSKEÝ, Ladislav. Identita – (DNES) tovar ako každý iný (?). In *Filozofia*, 2005, roč. 60, č. 7, s. 536-541.

Zoznam použitých prameňov a literatúry:

Kartografické pramene:

- 1st Military Survey, Section No 7-2, 11-6. Vienna : Austrian state archive, Military archive, 1782/84.
- Hanrich, Martin. *Delineatio Territorii Thermas Postyenienses, Anno 1745 M. Feb.*/Mapa okolia piešťanských kúpeľov, 1745. cca 1 : 2 880. Balneologické múzeum Piešťany, Balneohistória – B2, inv. č. B2-35.
- IVANIČKA, Ján – HAVRILA, Milan – KOHÚT, Milan et al. Regionálne geologické mapy Slovenska 1 : 50 000. Geologická mapa Považského Inovca a JV časti Trenčianskej kotliny. Bratislava : ŠGÚDŠ, 2007.
- POTFAJ, Michal – TEŤÁK, František et al. Regionálne geologické mapy Slovenska 1 : 50 000. Geologická mapa Bielych Karpát (južná časť) a Myjavskej pahorkatiny. Bratislava : ŠGÚDŠ, 2014.

Monografie:

- BROWN, Eduard. *Cesta z Komárna do banských miest v Uhorsku a odtiaľ do Viedne*. [Preklad:] Škorupová, Anna. [Úvodná štúdia]: Vozár, Jozef. Martin : Osveta, 1980.
- IVANIČKA, Ján – KOHÚT, Milan (eds.). *Vysvetlivky ku geologickej mape Považského Inovca a JV časti Trenčianskej kotliny 1 : 50 000*. Bratislava : ŠGÚDŠ, 2011.
- KLČO, Marián – KRUPA, Vladimír. *História Banky I. Od praveku do roku 1918*. Banka : Obecný úrad, 2004.
- MARSCHALL, Martin F. *Die Heilquellen von Pösteny in Ungarn*. Ofen : Gyurián und Bagó, 1838.
- SEVERINI, Joannis. *Conspectus historiae Hungaricae in usus praesertim juventutis adornatae. Pars prior. Posonium : Patzko, 1775*.
- TEŤÁK, František – POTFAJ, Michal. *Vysvetlivky ku geologickej mape Bielych Karpát (južná časť) a Myjavskej pahorkatiny 1 : 50 000*. Bratislava : ŠGÚDŠ, 2015.
- TORKOS, J. Ján. *Náčrty o piešťanských kúpeľoch*. [Preklad:] Jantusch, Pavel. Trnava : SSV, 1937.
- TRAJAN, Adam. *Chválospev na piešťanské kúpele z roku 1642*. [Preklad:] Beniak, Valentin. Piešťany : Riaditeľstvo Štátnych kúpeľov, 1942.
- ŽUDEL, Juraj. *Stolice na Slovensku*. Bratislava : Obzor, 1984.

Články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v monografiách:

- ANDRUSOV, Dimitrij. Geologický výskum keramických a sklárskych surovín na Slovensku. In *Chemické Zvesti*, 1949, roč. 3, č. 3, s. 224-234.
- CHRASTINA, Peter – RÁCOVÁ, Katarína. Mosty na území Nitrianskej stolice v prvej polovici 18. storočia podľa Notícií Mateja Bela (historicko-geografický prístup). In *Studia Historica Nitriensia* 2015, roč. 19, č. 1, s. 20-36.
- CHRASTINA, Peter – RÁCOVÁ, Katarína – BRŮNA, Vladimír. Bridges over the Váh River in the territory of the Nitra County in the first half of 18th century (according to Notitia Hungariae historico-geographica by Matthias Bel). In *Revista Transilvania*, 2015, Vol. 9, No. 6-7, pp. 79-86.
- CHRASTINA, Peter – RÁCOVÁ, Katarína – ŠIMŮNEK, Robert. Ore minerals of the Nitra County according to Notitia Hungariae historico-geographica by Matthias Bel. In *Revista Transilvania*, 2017, Vol. 11, No. 4-5, pp. 118-126.

- JURÍKOVÁ, Erika. Pôsobenie Rehole kazateľov a panien svätého Dominika v Trnave podľa Notície Mateja Bela v konfrontácii s historickou skutočnosťou. In *Sambucus*. Trnava : FF TU, 2005, s. 101-121.
- JURÍKOVÁ, Erika. Problémy prekladu a interpretácie Notícií Mateja Bela. In *Sambucus* 3. Trnava : FF TU, 2008, s. 152-158.
- JURÍKOVÁ, Erika. Matthias Bel and Trnava : An analysis of latin written sources. In *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae*, 2009, Vol. 49, No. 2, pp. 241-248.
- LENOVSKÝ, Ladislav. Identity as an instrument for interpreting the socio-cultural reality. In *European Journal of Science and Theology*, 2015, Vol. 11, No. 5, pp. 171-184.
- LENOVSKÝ, Ladislav. Piešťany – multicultural space. In *Český lid*, 2009, Vol. 96, No. 4, pp. 339-358.
- LENOVSKÝ, Ladislav. Identita – (DNES) tovar ako každý iný (?). In *Filozofia*, 2005, roč. 60, č. 7, s. 536-541.
- MAZÚROVÁ, Valéria. Príspevok k poznaniu vývoja doliny stredného Váhu v kvartéri. In *Geografický časopis*, 1972, roč. 24, č. 1, s. 31-38.
- PIVKO, Daniel. Stavebné a dekoračné kamene stredovekých kostolov a kláštorov v Bratislave. In *Forum Urbes Medii Aevi VII/1-2*. Kláštory ve středověkých městech střední Evropy. Archeologické výzkumy na památkových objektech. Brno : ARCHAIA, 2008, s. 174-185.
- PIVKO, Daniel. Významné horniny používané ako opracované kamene v historických pamiatkach Slovenska. In *Mineralia Slovaca* 42, 2010, s. 241-248.
- RÁCOVÁ, Katarína. Vodné toky Nitrianskej stolice v Belovych Vedomostiach. In *Studia Historica Nitriensia*, 2017, roč. 21, č. 1, s. 191-197.
- RÁCOVÁ, Katarína – CHRASTINA, Peter. Myjava and Chvojnica in the Notitia of the Nitra County (historical geographical analysis and interpretation). In *Revista Transilvania*, 2014, Vol. 8, No. 5-6, pp. 41-50.
- STACHA, Eugen. Geologické a ťažobné pomery československých aktívnych hliniek. In *Chemické Zvesti*, 1954, roč. 8, č. 32, s. 499-508.
- TIBENSKÝ, Ján. O práci, koncepcii, štruktúre a osudoch Belovych Notícií. In TIBENSKÝ, Ján (ed.). *Matej Bel: doba, život, dielo*. Bratislava : VEDA, 1984, s. 217-245.

Internetové zdroje:

- BEL, Matthiae. Comitatus Nitriensis, Pars generalis, membrum prius physicum, de situ, natura, opportunitatibus Comitatus Nitriensis, § XII. Dostupné na internete: http://oldbooks.savba.sk/digi/Lyc_B_VIII_33_IV/LKB_LYC_B_VIII_FOL_2ZZI/SK/1_1_LYC_B_VIII_FOL_2ZZIN00306P.htm.
- BEL, Matthiae. Comitatus Nitriensis, Pars SPECIALIS, membrum IV., SEC. II., De vicis processus Ujhelyensis. Dostupné na internete: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/68242/view?page=520&p=separate&tool=info&view=0,0,3747,5772>.
- LEHUTA, Juraj. Prehľad geologických a geomorfologických pomerov širšieho okolia Piešťan. Dostupné na internete: <http://people.wilbury.sk/wochter/geo/index.html>.
- Staré banské diela a banské diela. Dostupné na internete: <http://mapserver.geology.sk/sbd/>.
- ŠIMONEK, Michal. Zoborský kláštor – aktuálne informácie a novinky. In *Nitralive : Správy* (6. 5. 2016). Dostupné na internete: <http://www.nitralive.sk/spravy/49427-zoborsky-klaster-aktualne-informacie-a-novinky>.
- TRAJAN-BENEŠOVSKÝ, Adam. Uzdravujúce piešťanské kúpele. In *Zlatý fond denníka SME*, 2010. Dostupné na internete: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1395/Trajan-Benesovsky_Uzdravujuce-piestanske-kupele/4.

VRÁBEL, Viktor. Kronika obce Banka (online). Banka : OcÚ, 2015, 188 s. Dostupné na internete: <http://issuu.com/obecbanka/docs/kronika_obce_banka>.

Počet slov: 3 417

Počet znakov vrátane medzier: 24 918